

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عنوان:

بانكدارى بر مبنای اسلام راهی بسوی تحول اقتصاد مقاومتی

عنوان به زبان انگلیسی/(آلمانی، فرانسه، عربی):

*Banking on the basis of Islam is a way to change the
resistance economy*

محمد قربانی

Mohammad ghorbani

کارشناس ارشد حسابداری ، بانک توسعه تعاون – استان آذربایجان شرقی

Master of Accounting TOSE TA'AVON BANK East Azerbaijan Province

آدرس پست الکترونیک gorbanitehran@gmail.com

وب سایت www.gorbaniaccount.ir

phone number : ۰۹۱۴۴۲۶۹۴۴۱

چکیده

باتوجه به سیاست کلی اقتصاد مقاومتی، اهداف و الزامات آن و اقدامات مهم اقتصاد ایران جهت برپایی اقتصاد مقاومتی و محور های اساسی اقتصاد مقاومتی؛ حمایت از تولید ملی، سیاست اصل ۴۴ قانون اساسی، توجه به نخبگان و استفاده از فناوری نوین، محقق ساختن این اهداف جز با ثبات اقتصادی پویا، سالم و توسعه زیرساخت های لازم نخواهد بود. چون بانک ها نقش مهمی در تبیین سیاست کلی پولی، مالی و اقتصادی ایفا می کند و صنعت بانکداری با بهبود فضای کسب و کار و درگیر نمودن بخش واقعی اقتصاد می تواند بسترساز اقتصاد مقاومتی و خلق حماسه اقتصادی باشد. این صنعت، سامانه تأمین مالی نظام های اقتصادی متکی به بازار را تشکیل داده و زمینه تأمین مالی پروژه های کلان اقتصادی و تجاری و افزایش چشمگیر ریسک پذیری اقتصادهای رقابتی در بازار را فراهم کرده و باعث پیشرفت و توسعه بی نظیر و تاریخی نظام های اقتصادی مدرن شده است. بدون شک نظام اقتصادی اسلام نیازمند بانکداری مبتنی بر اصول و مبانی اسلامی است و بانکداری اسلامی با ابزار های مالی اسلامی و با ظرفیت بالقوه و بالفعل بدون ربا، سالم و کاملاً منطبق با موازین اسلام و حکومت اسلامی، به عنوان پایه و اساس اقتصاد اسلامی نقش موثری را ایفا نماید و در نظام اقتصادی اسلام، پول وسیله ای برای مبادله و تأمین ابزارهای کار و تولید است و ارزش افزوده تنها به «کار» و «تولید» تعلق می گیرد. باتوجه به اینکه هدف غایی این پژوهش توصیفی بصورت اسنادی مطالعه ای و کتابخانه ای انجام گرفته، بانکداری بر مبنای اسلام راهی بسوی تحول اقتصاد مقاومتی است فلذا، «تولیدگرایی»، «کارآفرینی»، «عدالت محوری» و «مسئولیت اجتماعی» از مبانی اصلی بانکداری اسلامی است نتیجه میگیریم که بانکداری بر مبنای اسلام رابطه مستقیم و معناداری با سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی دارد.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، بانکداری اسلامی، نظام اقتصادی، تولید ملی، ابزار های مالی و اسلامی

مقدمه

در دنیای واقعی حضور بانک ها در چرخه اقتصاد و نقش غیرقابل انکار آن در مسیر رشد و توسعه اقتصادی، اتصاف بانک به صفت اسلامی، بانکدار را ملزم میکند تا علاوه بر رعایت قوانین اسلامی در فعالیت ها و خدمات مانند اجتناب از ربا یا توزیع اعتبارات و به کارگیری سرمایه در موضوعات حرام مانند تولید و فروش هرگونه جنس حرام؛ در نهایت، هدف عالی اتمام مکارم اخلاق را نیز دنبال کند. معیارهای بانک داری اسلامی نفی ربا، نفی غرر (پنهان سازی معاملات)، نفی ضرر، نفی غبن (زیان آوردن به کسی در معامله) و منع اسراف است علی رغم باور عده ای که هنوز هم نمی توانند به اقتصاد بدون ربا فکر کنند بانکداری اسلامی الگویی عملی است. حتی در جوامع غیر مذهبی توجیه عقلایی داشته و در غالب موارد کارا تر از نظام بهره جواب می دهد در عصر حاضر که خیلی از موسسات بانکی ربوی به جهت تنگناهای اقتصادی مجبور به تعطیلی و ادغامند انواعی از بانکداری اسلامی ولو به اسم موسسات غیر بانکی پا به عرصه وجود گذاشته روز به روز گسترش می یابند. و اینکه چه عواملی باعث شده به جز کشورهای جهان سوم، اروپا و غرب هم رو به بانکداری اسلامی آورده آن هم در شرایطی که با بحران شدید مالی دست و پنجه نرم می کنند و راه برون رفت از این شرایط بحرانی را گرایش به بانکداری اسلامی می دانند ایده بانکداری اسلامی نخستین بار در دهه ۱۹۵۰ مطرح شد بانکداری اسلامی بخشی از مفهوم وسیع اقتصاد اسلامی است که سیستم ارزشی و اخلاق اسلامی را با ساختار اقتصادی ترکیب میکند. با توجه به این موضوع که ترویج یافتن بانکداری اسلامی یکی از اهداف و دغدغه های کلی فقها و علمای سیستم مالی و بانکی میباشد صنعت بانکداری با تجهیز پس اندازها و هدایت آن ها به سمت فعالیت های مولد اقتصادی، نقش مهمی در اقتصاد جوامع ایفا می کند. متفکران مسلمان با گسترش صنعت بانکداری به فکر استفاده از این پدیده افتاده اند. لیکن بیشتر فعالیت های بانک متعارف را براساس قرض با بهره یافتند، که از نظر اسلام ربا و ممنوع است. از این رو ابتدا تلاش کردند با حفظ عملیات بانکداری متعارف توجیه های شرعی پیدا کنند، سپس استدلالی که مورد پذیرش علمای دین باشد به دست نیامد. بنابراین برخی اندیشمندان اسلامی درصدد طراحی بانکی براساس اصول اسلامی برآمدند که نتیجه آن در قالب بانکداری اسلامی متجلی گردید. یکی از ویژگی های برجسته نظام اقتصادی اسلام نسبت به سایر نظام های اقتصادی در آن است که نه منافع فردی را فدای منافع اجتماع می کند و نه به خاطر منافع فرد مصالح جامعه را نادیده می گیرد در بانکداری اسلامی توانمندسازی اقشار ضعیف و حمایت از استعدادها در رشد و توسعه تولیدات امری پسندیده است. بنابراین شرط موفقیت بنگاه های اقتصادی بهبود سیاست ها، برخورداری از تفکر سیستمی و برقراری نسبت معنادار میان همه عواملی است که جامعه را به نظام بانکداری اسلامی و اقتصاد مقاومتی برون گرا و درون زا نزدیک کند.

تشریح و بیان مساله

نظام بانکی در ساختار اقتصادی هر کشوری در جایگاه مدیریت توزیع منابع پولی در میان فعالان بخش خصوصی و همچنین بازوان اجرایی نهادهای ناظر بر اقتصاد برای کنترل و هدایت نقدینگی در جامعه قرار دارد. از این رو تطبیق روشها و الگوهای استفاده شده در این نظام با اصول اسلامی در واقع به معنای انطباق سازوکارهای توزیع منابع مالی و سیاستهای پولی با قواعد دینی و الهی است که در نهایت به اسلامی شدن هرچه بیشتر روابط حاکم بر مناسبات اقتصادی، اخلاقی و اجتماعی مردم می انجامد. در بانکداری متعارف (ربوی) سپرده گذاران، مسئولیت و ریسکی در قبال فعالیت های بانک ندارند و نتایج عملیات بانکی سود باشد یا ضرر، نظام بانکی متعهد است در هر وضعیتی، اصل سپرده و بهره آن را در موعد مقرر به سپرده گذار بپردازد. در مقابل، بانکداری اسلامی از یک سو بر تقسیم ریسک، داد و ستد فیزیکی کالا، درگیری مستقیم با تجارت و کار با استفاده از عقود شرعی استوار است، و از سویی دیگر با مدیریت دارایی به دنبال افزایش درآمد عمومی است. تقسیم ریسک و مدیریت آن برای دستیابی به حاکمیت مشارکت و همکاری در انجام پروژهها یکی از اهداف اساسی بانکداری اسلامی است. بانک و بانکداری قلب تپنده هر اقتصاد و جاری کننده خون در رگ های اقتصاد جامعه است که باید این مهم در حکومت اسلامی کاملاً منطبق با موازین شرع مقدس اسلام اداره شود تا بتواند به عنوان پایه و اساس اقتصاد اسلامی نقش موثری را در تعاملات آحاد جامعه ایفا نماید. افزایش حجم سرمایه، هم به طور مستقیم به صورت یکی از عوامل تولید و هم از طریق افزایش بهره وری دیگر عوامل، سبب بالا رفتن اشتغال، تولید و رفاه جامعه می شود. و از طرفی بانکداری اسلامی با بهبود فضای کسب و کار و درگیر نمودن بخش واقعی اقتصاد می تواند بسترساز اقتصاد مقاومتی و خلق حماسه اقتصادی باشد.

اقتصاد مقاومتی که موجبات قوام جامعه اسلامی است، اقتصاد مبتنی بر پایه های منابع داخلی است که در برابر فشارها و تحریم ها دچار بحران نمی شود. مطالعات نظری و تجربی نشان می دهد که بازارهای پول و سرمایه، نقش مهمی در رشد و توسعه اقتصادی دارند. افزایش حجم سرمایه، هم به طور مستقیم

به صورت یکی از عوامل تولید و هم از طریق افزایش بهره‌وری دیگر عوامل، سبب بالا رفتن اشتغال، تولید و رفاه جامعه می‌شود. و از طرفی بانکداری اسلامی با بهبود فضای کسب و کار و درگیر نمودن بخش واقعی اقتصاد می‌تواند بستر ساز اقتصاد مقاومتی و خلق حماسه اقتصادی باشد.

عواملی که باعث شده به جز کشورهای جهان سوم، اروپا و غرب هم رو به بانکداری اسلامی آورده آن هم در شرایطی که با بحران شدید مالی دست و پنجه نرم می‌کنند و راه برون رفت از این شرایط بحرانی را گرایش به بانکداری اسلامی می‌دانند و امروزه شاهد تاسیس و برقرار بودن ۵ بانک بزرگ اسلامی در ایالات متحده آمریکا باشیم (عبدالرحیمیان، محمدحسین و علی حق شناس، ۱۳۹۶)

ایده بانکداری اسلامی نخستین بار در دهه ۱۹۵۰ مطرح شد و هم اکنون بیش از صد نوع بانک اسلامی وجود دارد. بانکداری اسلامی از ابتدای پیدایش تاکنون دستخوش تغییرها، مشکل‌ها و چالش‌های فراوانی بوده است (کریمیان، اصغر و طیبه حیدرزادی، ۱۳۹۶)

بانکداری اسلامی بخشی از مفهوم وسیع اقتصاد اسلامی است که سیستم ارزشی و اخلاق اسلامی را با ساختار اقتصادی ترکیب می‌کند. با توجه به این موضوع که ترویج یافتن بانکداری اسلامی یکی از اهداف و دغدغه‌های کلی فقها و علمای سیستم مالی و بانکی می‌باشد، لذا باید ساختارهای قوی در جهت نوآوری و موفقیت این نظام مالی، برگرفته از اصول دین مبین اسلام را مهیا نمود این نتیجه رسیدند که ابتدا باید اطمینان نسبت به سیستم بانکداری اسلامی ترویج یابد و سپس اعتماد سازی را مهیا نمود و این موضوع را به جامعه انتقال داد که بانکداری اسلامی هدفش متضرر نشدن هیچ کدام از طرفین است. سپس باید با ارائه خدمات نوین و با کیفیت بالا جامعه را به سمت سیستم بانکداری اسلامی کشاند تا بتوان از این طریق افراد را با این سیستم آشنا نمود و بتوان بانکداری اسلامی را به نحو احسن گسترش داد (بیگدلی، عباس و کورش رحمانی، ۱۳۹۵)

اقتصاد مقاومتی یکی از مسائلی است که در سالهای اخیر مورد تاکید جدی مقام معظم رهبری قرار گرفته است. در موضوع اقتصاد مقاومتی تعابیر متنوع و متفاوتی در ادبیات اقتصادی رایج شده، تعبیری که معنای اصطلاحی (و نه لغوی) آن را به تعریف مقام معظم رهبری نزدیک «می‌کند فنریت است. همچنین بانک و بانکداری نیز که قلب تپنده هر اقتصاد و جاری کننده خون در رگهای «اقتصادی اقتصاد جامعه است باید در حکومت اسلامی کاملاً منطبق با موازین اسلام اداره شود تا به عنوان پایه و اساس اقتصاد اسلامی نقش موثری ایفا نماید. اقتصاد ایران بر پایه پول استوار است و حدود 60 درصد آن را بازار پولی تشکیل می‌دهد و همچنین حدود یک سوم از سهم اقتصاد متعلق به سهم بازار سرمایه می‌باشد، که این مورد توجه به بانکداری اسلامی را دو چندان می‌کند. این پژوهش، پس از تعریف مفهوم اقتصاد مقاومتی و استخراج مؤلفه‌های آن بر اساس نقاط آسیب‌زای اقتصاد، سعی در تبیین راهبرد توسعه بانکداری اسلامی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. به این منظور در مرحله ی بعد، به تبیین اقتصاد بانکداری اسلامی در توسعه اقتصاد کشور می‌پردازد (ابراهیم پور و یدالله زاده چاری، ۱۳۹۵)

طی تحقیقی، بانکداری اسلامی از اصولی تبعیت می‌کند که روشهای تخصیص و تجهیز منابع آن را تا حدود زیادی از بانکداری سنتی جدا می‌سازد. این اصول (حقیقت) بانکداری اسلامی را تشکیل می‌دهند. در سال ۱۳۵۸، با تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چارچوب کلی نظام ترسیم شده و ویژگی‌های اقتصاد کشور تبیین گردید و با توجه به تکالیف مقرر در اصل ۴ قانون اساسی که «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد» و با الهام از اصل ۴۳ و اصل ۴۹ قانون اساسی درباره ممنوع بودن ربا و ثروت‌ها ناشی از آن و برای تطبیق عملیات بانک‌های کشور با احکام اسلام، حذف ربا از عملیات بانکی در اولویت نخست قرار گرفت. (خانف‌زاده و البوعلی، ۱۳۹۵)

براساس پژوهشی، در ایران موضوع نظام بانکداری اسلامی و قراردادهای بیع آن براساس معاهده جعاله مورد بررسی قرار می‌گیرد به طوری که مطابق اصل چهارم قانون اسلامی ایران کلیه قوانین و مقررات حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران باید منطبق بر موازین شرعی باشد. بنابراین قوانین حاکم بر عملیات بانکی به عنوان بخشی از نظام اقتصادی جامعه ی اسلامی ایران باید به سوی سیستمی نزدیک به اصول اسلامی طراحی و تصویب می‌شود. تایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که: ماده ۱۶ قانون عملیات بانکداری بدون ربا (بهره) می‌گوید: «بانک‌ها می‌تواند به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش امور تولیدی، بازرگانی و خدماتی مبادرت به جعاله نمایند.» با بررسی نظام بانکداری ایران، متوجه می‌شویم که نظام بانکی، نخواستار یا نتوانسته آن گونه که انتظار بود، ربا و بهره را از معادلات خود حذف کند و ربا در موارد بسیاری به صورت پنهان و آشکار خود را نشان می‌دهد. مهمترین مصادیق ربا در نظام بانکی را می‌توان در دو بخش اعطای تسهیلات بانکی و بخش جریمه تأخیر و تمدید مهلت پرداخت بدهی بررسی کرد. (خانف‌زاده و فلاح زاده، ۱۳۹۵)

طی تحقیقی، فرایند تامین سرمایه مالی (پروژه های سرمایه گذاری توسط بانکها و موسسات مالی به طور معمول از دو طریق قابل انجام است: از طریق فرایند اعطای وام و دریافت بهره / از طریق فرایند مشارکت در پروژه مورد نظر و دریافت بخشی از سود احتمالی آن مهمترین دلیل موسسات مالی برای ترجیح شیوه نخست بر شیوه دوم غلبه بر دو مساله شایع در فرایند تامین مالی است این دو مساله عبارت است از: انتخاب بد^۱ و مخاطره اخلاقی^۲ انتخاب بد مساله قبل از تامین مالی و مخاطره اخلاقی مساله بعد از تامین مالی است پیدایش نظام های بانکداری انگلیسی^۳ و بانکداری المانی^۴ در دنیای غرب در واقع گونه های متفاوتی از مواجهه با دو مساله پیش گفته است به اعتقاد صاحب نظران اقتصاد اسلامی آنچه به عنوان نظام بانکداری اسلامی شناخته میشود به سیستم بانکداری المانی نزدیک تر است تاسیست بانکداری انگلوت ساکسون وجه تمایز بانکداری اسلامی با بانکداری یونیورسال یا المانی در این است که بانکداری یونیورسال حق استفاده از شیوه نخست تامین مالی اعطای وام و دریافت بهره را برای خود محفوظ نگهداشت است در حالیکه بانکداری اسلامی مدیران بانک حق استفاده از شیوه مزبور را حداقل بطور صریح ندارند (حقی سیف الدین، ۱۳۹۵)

بر اساس پژوهشی، اسلامی کردن بانک ها فتح بزرگترین سنگر اقتصادی امروز دنیاست. «در این تحقیق بر آنیم تا با بررسی اجمالی به مبانی بانکداری اسلامی با عنایت به فرمایشات مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) و اقتصاد مقاومتی بتوانیم دریچه ای کوچک در راستای اوامر معظم له در راستای بهبود وضعیت اقتصادی کشور برداریم (حیدری کیا؛ رضایی فر؛ آزاد عروه و تقی زاده انصاری، ۱۳۹۵)

طی تحقیقی نتایج ارزیابی ترانزنامه ها و داده های بدست آمده از بانک ها نشان میدهد که خصوصی سازی بانکها تاثیر مثبتی بر بازدهی و سودآوری بانکها داشته است. همچنین بر اساس نتایج تحقیق، ویژگیهای ممتاز بانک های خصوصی نسبت به بانک های دولتی عبارتند از کاهش هزینه های تمام شده پول، کاهش مطالبات معوق و بدهی های مشکوک الوصول بانکی، کاهش فاصله بین نرخ سود پرداختی به سپرده ها و سود دریافتی از تسهیلات داده شده، به روز شدن و ایجاد یک ساختار اطلاعاتی مدرن بانکی و آرایه خدمات نوین، افزایش بهره وری نیروی انسانی و استفاده از نیروهای متخصص و تحصیل کرده، افزایش سودآوری، ایجاد فضای رقابتی و شفافیت اطلاعات، کاهش اتکا به بانک مرکزی در مواقع کسری و مدیریت ریسک. در ادامه با استفاده از تکنیک دلفی ویژگیهای ممتاز برتر بانکهای خصوصی نسبت به بانکهای دولتی بدست آمده و با بکارگیری روش تحلیل شبکههای فازی^۵ و زندگی شده اند که بر این اساس چهار معیار کاهش هزینه های تمام شده پول، کاهش مطالبات معوق و بدهی ها، ایجاد فضای رقابتی و افزایش بهره وری نیروی انسانی، به ترتیب بیشترین اوزان را به خود اختصاص داده اند. (قایمی اصل و پیرزادی، ۱۳۹۵)

طی پژوهشی با عنوان بانکداری اسلامی و اقتصاد مقاومتی، آغاز بانکداری اسلامی به دغدغه ای یکی از کشورهای غرب در مورد رواج گسترده بانکداری ربوی بر می گردد که در نتیجه آن شهید محمدباقر صدر در این باره تحقیقات جامعه به عمل آورد علت طرح موضوع هم این بوده مسلمانان استقبال چندانی از تودیع پول در بانکداری ربوی نداشتند و سرمایه های خود را به طور معمول در این بانکها سپرده گذاری نمی کردند. و همچنین حفظ نقاط قوت این بانکداری همانند نقل و انتقال پول به اصلاح آن پرداخت. شهید صدر روش دوم را پیشنهاد کرد وی اجرای روش اول را که شامل ایجاد تغییرات اساسی در ساختار و بنیان بانکداری است به دلیل نبود شرایط کافی، مناسب ندانسته و بنابراین بانکداری بدون ربا را مطرح می کرد. یعنی از اساس و بنیان، بانکداری اسلامی مطرح نشود که با مشی حکومت مطابق نباشد بلکه به گونه ای باشد که بتوان با حفظ شیوه بانکداری متعارف فعلی ربوی و حذف نقاط منفی آن ربوی بودن از طریق استناد به فتاوی مشهور و همچنین حفظ نقاط قوت این بانکداری همانند نقل و انتقال پول به اصلاح آن پرداخت. و بنابراین بانکداری بدون ربا را مطرح می کرد این نوع نظام بانکداری بدون ربا ریشه در ایدئولوژی و ارزشهای اقتصاد اسلامی دارد و تحقق آن مستلزم استقرار عدالت اقتصادی و اجتماعی و نیز توزیع عادلانه درآمد و ثروت در جامعه است. (غفاری مقدم، ۱۳۹۴)

طی تحقیقی با عنوان تحلیلی بر الزامات استقرار بانکداری اخلاقی در اقتصاد اسلامی؛ راهبردی برای شکوفایی اقتصاد مقاومتی این واقعیت حکایت می کند که بانکداری اسلامی اخلاق محور می تواند از طریق جذب سرمایه های خرد از سطح جامعه و هدایت آن به سمت بازار تولید، منبعی مطمئن برای تامین

1 . finance

2 . adverse selection

3 . moral hazard

4 . Anglo-Saxon banking system

5 . universal banking system

6 . FANP

سرمایه شرکت های تولیدی داخلی، برگزاری مجامع سالانه و کمک به شفافیت اقتصادی بازار سرمایه در پیاده سازی الگوی اقتصاد مقاومتی موثر باشد (شعبانی؛ نادری؛ ایمانی و محب زاده بادکوبه ای، ۱۳۹۳)

اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به حضور بانک ها در چرخه اقتصاد و نقش غیرقابل انکار آن در مسیر رشد و توسعه اقتصادی، اقتصاددانان در کشورهای اسلامی به منظور بهره برداری از قابلیت های سیستم بانکی و حذف مشکلات و موانع غیرشرعی آن شروع به مطالعه بانکداری اسلامی و نظریه پردازی در این موضوع نموده اند که به تبع آن مورد استقبال سیاست گذاران اقتصادی این کشورها قرار گرفته است سرعت تحولات بازارهای مالی به ویژه طی دو دهه اخیر موجب پیچیده تر شدن ساختار فعالیت های مالی در سطوح مختلف گردیده است. از سوی دیگر، مالیه اسلامی یکی از بخش های در حال رشد قلمرو مالی در جهان است که توجه زیادی را به خود جلب کرده و اهمیت بانکداری اسلامی در بسیاری از نظام های مالی سراسر جهان افزایش یافته است در این تحقیق نقش و تاثیر بانکداری بر مبنای اسلام در راستای تبیین سیاست اقتصاد مقاومتی مورد بررسی قرار داده ایم.

اهداف اصلی تحقیق

بانکداری اسلامی چه نقشی در تبیین سیاست اقتصاد مقاومتی دارد؟

ادبیات تحقیق

معنای بانک

واژه بانک^۷ در زبان انگلیسی میانه از زبان فرانسوی میانه^۸، و آنهم از واژه ایتالیایی قدیمی^۹، و آن نیز از واژه آلمانی بسیار قدیمی^{۱۰} گرفته شده است. بانک ها^{۱۱} (نیمکت ها) بعنوان میزها یا شمارشگرهای مبادله در حین دوره رنسانس توسط بانکداران فلورانتین مورد استعمال قرار می گرفتند که مذاکرات و مبادلاتشان را پشت میزهایی انجام می دادند که با رومیزیهای سبز رنگ پوشیده شده بود.

بنظر توتونچیان بانک در اصل ریشه دینی دارد و زمان پیدایش آن به دوران بسیار ابتدایی زندگی بشر برمی گردد (توتونچیان، ۲۷۴: ۱۳۷۵).

تعریف بانک

بانک نهادی اقتصادی است، که وظیفه تجهیز و توزیع اعتبارات، عملیات اعتباری، عملیات مالی، خرید و فروش ارز، نقل و انتقال وجوه، وصول مطالبات اعتبار اسنادی و سود سهام مشتریان، پرداخت بدهی مشتریان، قبول امانات، نگهداری سهام و اوراق بهادار و اشیای قیمتی مشتریان، انجام وظیفه قیومت و وصایت، انجام وکالت خرید یا فروش را بر عهده دارد.

تعاریفی که از یک بانک ارائه می شود از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. در ایالات متحده آمریکا صنعت بانکداری صنعتی کاملاً قانون دار با قانونگذاری بسیار دقیق و نکته بین است تمامی بانکها با سپرده های تضمین شده از طریق fdic دارای شرکت نیمه سپرده گذاری فدران fdic بعنوان یک متعادل کننده

7 .bank

8 .banque

9 .banca

10 .bench.counter ،banc،bank

11 . Beach

هستند گرچه سیستم ذخیره فدرالی اولین تعدیل کننده بانکهای ایالتی عضو فدرال است اما اداره ممیزی اسکناس OCC اولین تعدیل کننده فدرالی بانکهای داخلی است و اداره نظارت بر پس انداز یا Ots اولین تعدیل کننده فدرالی پس اندازها می باشد.

مفهوم بانکداری اسلامی

نوعی بانکداری یا فعالیت بانکی است که با احکام اسلام (به ویژه از دید ربا و رباخواری) همخوانی دارد و در قالب اقتصاد اسلامی تعریف می شود (رک: دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۱، ص ۲۸۰)

یا، بانکداری است که با اصول دین اسلام مابینت نداشته باشد (توتونچیان، ۱۳۷۹: ۳۹۸)

تعریف بانکداری اسلامی

بانکداری یا فعالیت بانکی است که مطابق قوانین دین اسلام (فقه اسلام) است و کاربرد عملی آن در توسعه اقتصاد اسلامی است. فقه اسلامی، اجازه نمی دهد که برای دریافت وام، بهره ای (به شرطی که از پیش تعیین شده باشد) پرداخت شود (در اصطلاح فقهی به آن ربا می گویند). همچنین از نظر دین اسلام، سرمایه گذاری در تجارتی که فراهم کننده سود یا خدمتی باشد ولی با قوانین اسلام ناسازگار باشد نیز ممنوع (حرام) است. بانک داری طبق قوانین اسلام می تواند حالات متفاوت داشته باشد. اهل تشیع و اهل تسنن می توانند شرایط و قوانین کاملاً متفاوتی را برای بانکها وضع کنند. فتوای مراجع تقلید نقش بزرگی در سیستم بانک داری ایران بازی می کند. برای تکمیل تعریف بانک اسلامی لازم است شرط دیگری به شرط عدم معامله با بهره (ربا) اضافه نمود. و آن التزام به اصول شریعت اسلامی در تمام فعالیت ها و معاملات (و به دنبال آن عدم به کارگیری منابع مالی در فعالیت های غیرمشموع) و التزام به مقاصد شریعت در تأمین منابع و مصالح جامعه اسلامی میباشد.

تاریخچه بانکداری در جهان

آغاز فعالیت بانکی به قرن ها قبل یعنی به شروع داد ستد بین انسان ها و جوامع انسانی بازمیگردد (پژویان، ۶: ۱۳۸۶) خطرات ناشی از نقل انتقال پول، وصول مطالبات از مشتریان دور و نزدیک و سپردن وجوه نقد به جایی امن و مطمئن، نخستین علل ایجاد بانک و بانکداری در جهان بشمار می رود در قوانین همورابی ششمین پادشاه بابل مقرراتی برای وام و قبول سپرده دیده می شود. در چین قدیم از حدود شش قرن قبل از میلاد مسیح بانکداری متداول بوده است.

خلاصه تاریخچه بانکداری در جهان با ذکر ملیت هر بانک

ردیف	نام بانک	سال تاسیس (میلادی)	ملیت
۱	بارسلونا	۱۴۰۱	بارسلون
۲	آمستردام	۱۶۰۹	هلندی
۳	هامبورگ	۱۶۱۹	آلمانی
۴	نوربرگ	۱۶۲۰	آلمانی
۵	ونیز	۱۶۳۷	ونیزی
۶	استهکلم	۱۶۵۶	سوئدی
۷	سوئد	۱۶۵۹	سوئدی
۸	انگلیس	۱۶۹۴	انگلیسی
۹	سلطنتی فرانسه	۱۷۱۵	فرانسوی

تاریخچه بانکداری اسلامی

تا اوایل قرن بیستم بانکداری اسلامی از یک مفهوم انتزاعی پا فراتر نهد، بیشتر آنچه که گفته می شد و انجام میگرفت، تقریباً بصورت تئوری و نظری باقی ماند. بیشتر تلاش هادر آن سال های اولیه از طریق ابتکارات شخصی بود، این تلاش ها در میان عملیات حجیم و عظیم بانکداری غیراسلامی که برجهان غالب بود، چندان اهمیتی نداشت. با وجود این حرکت های کوچک بصورت طرح های بزرگ و وسیع نمودار گردید ابتکارات فردی و خصوصی در زمینه بانکداری اسلامی نمونه علمی خوبی فراهم آورد که بعداً زیربنای بانکداری بدون ربا براساس آن بنیان نهاده شد. در دهه ۱۹۶۰، برخی از بانک های اجتماعی روستایی^{۱۲} در دلتای نیل بصورت اسلامی عمل می کرد (میرجیلی ۱۳۷۴: ۴)

در حال حاضر حدود ۴۵ کشور که در برگیرنده اکثریت دنیای اسلام اند، اشکالی از بانکداری اسلامی یا موسسات مالی اسلامی را دارا هستند. اکثر این بانک ها در نیمه دوم دهه ۱۹۷۰ بوجود آمدند. این تغییر و تحول اساساً به دوشکل صورت گرفته است:

(۱). تلاش هایی در جهت تاسیس موسسات مالی اسلامی در کنار بانک های سنتی، که با چنین تلاش هایی دو گونه موسسه رشد کردند:

(الف) بانک های تجاری اسلامی که اکثراً در کشورهای اسلامی بوجود آمده اند.

(ب) شرکت های سرمایه گذاری اسلامی و شرکت های دارنده سهام که در برخی از کشورهای اسلامی و اکثراً در کشورهای غیراسلامی مشغول فعالیت هستند.

در هر دو حالت عملیات بانکی در بانکداری اسلامی عموماً با توجه به مقررات خاصی است که در همه بانک ها وجود دارد. اکثر این موسسات توسط بخش خصوصی تاسیس گردیده اند.

(۲). سعی در تجدید ساختار کل سیستم مالی اقتصاد به منظور انطباق با قوانین اسلام، که در این راه به دوشیوه عمل شده است:

(الف) موسسات مالی به شکل اسلامی در آمده است.

(ب) اسلامی کردن کل اقتصاد از طریق یک فرایند تدریجی صورت گرفته که از بخش بانکداری آغاز شده است (khan & mirakhor, 1887: p.9)

بانک های تجاری اسلامی

این بانک ها عمدتاً به ابتکار سازمان کنفرانس اسلامی در نقاط مختلف دنیا بوجود آمده اند. پس از برگزاری دومین کنفرانس اسلامی در ۱۹۷۴ بانک توسعه اسلامی با سرمایه ۲ میلیارد دینار اسلامی (معادل ۲ میلیارد SDR) تاسیس شد. دولت های عضو سازمان کنفرانس اسلامی اعضای بانک شدند. در سال ۱۹۷۷ ترویج بانکداری بدون ربا در سطح بین المللی به اتحادیه بانک های اسلامی واگذار شد.

در تمام کشورهای اسلامی، بانکداری اسلامی در کنار بانکداری بانکداری ربوی فعالیت می کند و در هیچ کدام از کشورهای اسلامی کل نظام بانکداری غیر ربوی نشده است. تنها کشوری که در آن کل نظام بانکی از قانون عملیات بدون ربا پیروی میکند، جمهوری اسلامی ایران است. البته برای اجرای کامل بانکداری اسلامی نیاز به جامعه ای است که در آن مسلمانان مطابق موازین شریعت اسلامی عمل نموده و در کنار حفظ منافع شخصی خود به فکر رشد و تعالی سایر افراد جامعه هستند و منافع اجتماعی را بر منافع فردی ترجیح می دهند. تازمانی که رفتار اکثریت افرادی که در جامعه اسلامی زندگی می کنند مطابق شریعت اسلامی نباشد بین تئوری و عمل در بانکداری اسلامی فاصله زیادی وجود دارد.

ردیف	نام بانک	سال تاسیس
۱	بانک اسلامی مصر	۱۹۶۰
۲	بانک دولتی اجتماعی	۱۹۷۰
۳	بانک اسلامی شارجه در امارات متحد عربی	۱۹۷۰
۴	بانک توسعه اسلامی (idb)	۱۹۷۵
۵	بانک اسلامی دبی	۱۹۷۵
۶	jaame ژو هانسبورگ	۱۹۷۶
۷	بانک اسلامی فیصل سودان	۱۹۷۷
۸	بانک اسلامی فیصل سودان	۱۹۷۸
۹	خانه تامین مالی کویت	۱۹۷۸
۱۰	مجموعه بانک های اسلامی لوکزامبورگ ا	۱۹۷۸
۱۱	بانک اسلامی پاکستان	۱۹۷۹
۱۲	بانک اسلامی فیصل مصر	۱۹۷۹
۱۳	بانک اسلامی فیصل اردن	۱۹۷۹
۱۴	بانک اسلامی اردن برای تامین مالی و سرمایه گذاری	۱۹۷۹
۱۵	بانک اسلامی بحرین	۱۹۷۹
۱۶	بانک اسلامی فیصل سنگال	۱۹۸۰
۱۷	بانک اسلامی فیصل در نیجر	۱۹۸۰
۱۸	بانک اسلامی فیصل در گینه	۱۹۸۰
۱۹	صندوق توسعه مسلم در فیلیپین	۱۹۸۰
۲۰	بانک بین المللی اسلامی برای سرمایه گذاری و توسعه در مصر	۱۹۸۱
۲۱	بانک اسلامی فیصل بحرین	۱۹۸۲
۲۲	بانک اسلامی بنگلادش	۱۹۸۳
۲۳	بانک اسلامی مالزی (behrad)	1983
۲۴	بانک اسلامی بنگلادش با مسئولیت محدود (ibbl)	1983
۲۵	بانک اسلامی تادامون	۱۹۸۳
۲۶	بانک اسلامی قطر	۱۹۸۳
۲۷	بانک اسلامی بنگلادش	۱۹۸۳
۲۸	بانک اسلامی قطر	۱۹۸۳
۲۹	بیت التمويل سعودی در تونس	۱۹۸۴
۳۰	بیت التمويل سعودی در تونس	۱۹۸۴
۳۱	خانه تامین مالی البرکه در ترکیه	۱۹۸۵
۳۲	موسسه تامین مالی فیصل	۱۹۸۷

باتوجه به سابقه فرهنگی و تمدن بزرگ ایران، فعالیت های صرافی و نظیر آن از زمان های بسیار دور در ایران رواج داشته است فعالیت صراف ها و موسسات اعتباری، در زمان اشکانیان و ساسانیان بر اثر بسط و توسعه بازرگانی و رواج مسکوکات مختلف طلا و نقره رونق بسیار داشت. زیرا لازمه ادامه فعالیت های بازرگانی بخصوص در معاملات خارجی، استفاده از کسانی بود که عیار ارزش و وزن مسکوکات را تشخیص و در تعیین رابطه آنها بایکدیگر تخصص داشتند در دوره اسلامی بعلت حرام بودن دریافت بهره رکود و کساد قابل ملاحظه ای در پیشرفت و تکامل این فعالیت وجود داشت در این دوره ابتدا فقط عده ای از صراف ها که از باخواری با وجود معتقدات مذهبی ترسی نداشتند، به این فعالیت مهم ادامه دادند، ولی کم کم بر اثر گذشت زمان و آرامش وثبات سیاسی و رونق اقتصادی، دامنه فعالیت صراف ها گسترش پیدا کرد (فاتح ۱۴۶: ۱۳۰۹)

بعد از ملی شدن بانک ها در خرداد ماه سال ۱۳۵۸ ادغام بانک های خصوصی و بانک های خارجی ملی شده در مهر ماه ۱۳۵۸ و تغییر ساختار نظام بانکی کشور، تلاش زیادی برای اسلامی کردن بانک ها و حذف بهره از نظام بانکی کشور صورت گرفت، اولین اقدام در این زمینه مصوبه شورای پول و اعتبار به منظور به منظور برقراری حداقل سود تضمین شده برای سپرده ها و نیز کارمزد حداقل سود تضمین شده برای وام ها و سایر تسهیلات اعتباری بود.

شرط تحقق بانکداری اسلامی

برای تحقق بانکداری اسلامی در عمل باید یک جامعه اسلامی وجود داشته باشد. در حال حاضر فرض می کنیم در جامعه ای با افراد مسلمانی روبه رو هستیم که بخدا و رسول او (ص) و قیامت معاد اعتقاد داشته باشد در فضایی آکنده از تعلیمات دین مبین اسلام زندگی می کنند و از محرمات شدیداً پرهیز می کنند. در جهان بینی اسلامی خداوند هم نقش خالقیت را برعهده دارد و هم نقش ربوبیت یعنی خداوند پس از خلق کائنات و هستی و انسان ها ناظر کلیه اعمال و حتی نیات انسان ها می باشد و بر اساس موازینی که خود تعیین کرده است پاداش و عقوبت می دهد. در چنین جامعه ای امت اسلامی در کلیه امور شریک و برادر دینی یکدیگرند و بر اساس اصل تکامل اجتماعی مسئولیت دیگران را نیز برعهده دارند (توتونچیان، ۱۳۷۹: ۳۹۸)

یکی از محرمات صریح دین اسلام رباخواری است که واژه ربا به معنای زیادی است ولی در مذاهب مختلف تعریف های برای آن ارائه شده است. در مذهب حنفی، ربا عبارت است از دریافت زیادی بدون عوض بر اساس معیار شرعی توسط یکی از طرفین مبادله (موسایی، ۱۳۸۳: ۲۹).

در مذهب مالکی، ربا عبارت است از زیادی یکی از دو بدل همجنس در مبادلات که در مقابل آن عوض دریافت نشود. در اینجا علامت و علت حرمت ربا در غیر نقدین، علاوه بر خوراکی بودن، شامل کالاهایی است که قابل ذخیره و انبار کردن است (المطوای، بی تا: ۹۴).

در آیه شریفه ۹۸ سوره بقره درباره اهمیت صحیح اقتصاد اسلامی می فرماید: { لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَافَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَادْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ }

گاهی بر شما نیست که از فضل پروردگارتان (و از منافع اقتصادی در ایام حج) بهره گیرید که از منافع حج، پی ریزی، اقتصاد صحیح اسلامی است و هنگامی که از عرفات کوچ کردید خدا را نزد مشعر الحرام یاد کنید او را یاد کنید همانگونه که شمارا هدایت نمود، قطعاً پیش از این از گمراهان بودید.

اجرا و فرهنگ سازی بانکداری اسلامی نیاز به عزم همگانی و همکاری تنگاتنگ مسئولین دارد و امید است با تلاش شبانه روزی بتوانیم فرهنگ بانکداری اسلامی را در نظام بانکی و جامعه نهادینه سازیم.

ربا و بانکداری بدون ربا

مشهورین فقهای شیعه، این است که ربا عبارت است از: دریافت زیادی در مبادله دو کالای همجنس که مکمل یا موزون نیز باشد و یاد دریافت اضافی در قرض، با شرط قبلی در مورد ربا و محدوده آن بین علما اختلاف نظر وجود دارد ولی در مورد حرمت آن هیچ گونه اختلافی وجود ندارد

بانکداری اسلامی ویژگی های متعددی دارد که آن را از بانکداری در اقتصاد متعارف متمایز می سازد به عقیده برخی اقتصاددانان مسلمان مهم ترین ویژگی آن حذف ربا از نظام اقتصادی جامعه است. زیرا ربا خواری بعد از شرک بزرگترین گناه است. حیل های شرعی مربوط به ربا نیز تحریم شده است. بنابراین باید حساسیت تک تک افراد مسلمان را نسبت به ربا خواری در حد بالایی نگه داشت و هرگز دست به عملی زده نشود که حتی شبهه ربوی در آن می رود چه رسد به بانکداری ربوی که اساس آن را قرض ربوی تشکیل می دهد.

در تعریف ربا و محدوده آن بین علما اختلاف نظر وجود دارد برخی عقیده دارند سود اقتصاد متعارف، ربا نیست و سود فعلی بانک ها هیچ تفاوت عملی با بهره ندارد و صرفاً تفاوت در لفظ است. عده ای دیگر بر حرمت ربا تاکید دارند اما چون در تعرف، بهره را ربا نمی دانند لذا بانکداری متعارف را متضاد با قوانین شرع نمی دانند. بلکه اعتقاد دارند مثل سایر نهاد های ایجاد شده توسط بشر باید تکامل یابد و اشکالات آن برطرف شود.

توتونچیان معتقد است که پول در اقتصاد اسلامی غالب مشخصات کالاهای عمومی (غیر محض) را دارد و فقط معدودی از مشخصات کالاهای خصوصی را در حد تقریب دار است به نظر وی منطق اسلامی حکم کرده است که در تمام دنیا ارائه کننده کالاهای عمومی دولت ها باشند به این جهت بانک اسلامی ضرورتاً باید دولتی باشد و مدیریت پول (ایمنی تبدیل آن به سرمایه بالفعل) جزو وظایف دولت اسلامی است (همان).

در بانکداری اسلامی تک تک افراد سپرده گذار می توانند و باید در فعالیت های جامعه اسلامی خود شریک باشند. در بانکداری اسلامی سپرده گذار مسلمان پول خود را بوسیله واسطه مالی در اختیار وام گیرندگان برای هر مقصودی قرار نمی دهند، بلکه وی در حقیقت سرمایه گذار بالقوه است و بانک اسلامی وکیل وی است که سپرده او را بصورت سرمایه بالفعل در می آورد. از طرف دیگر عده ای متقاضی سرمایه گذاری هستند که یا بخشی از سرمایه لازم را در اختیار دارند و برای بقیه آن به بانک اسلامی مراجعه می کنند یا اینکه تمام سرمایه خود را نظیر عقد مضاربه از بانک اسلامی دریافت می کنند بانک اسلامی به نیابت از سرمایه گذاران مسلمان، بخش یا تمام سرمایه مورد نیاز متقاضیان را تأمین می کند. سپرده، سپرده گذاران بصورت مشاع جمع شده و پس از آنکه بانک طی قراردادهای لازم زمینه سرمایه گذاری در سراسر کشور را فراهم نموده بخشی از سود حاصل از سرمایه گذاری هایی که با سپرده مشاع تأمین مالی شده را جزو درآمد مشاع سپرده گذاران محسوب می کند. بانک اسلامی پس از کسر حق الوکاله خود درآمد مشاع حاصل را به نسبت مبلغ و مدت سپرده گذاری بین سپرده گذاران تقسیم می کند. اولویت استفاده از منابع مشاع برای تأمین مالی سرمایه گذاری ها با سپرده گذاران است (قانون عملیات بدون ربا، ۱۳۶۳).

بند یک، دو و نه ماده (۱) اهداف و وظایف نظام بانکی در جمهوری اسلامی ایران

-استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (باصواب اسلامی) به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد اقتصاد کشور.

-فعالیت در جهت تحقق اهداف و سیاست ها و برنامه های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی با ابزارهای پولی و اعتباری اسلامی

-اعطای وام و اعتبار بدون ربا (بهره) طبق قانون و مقررات. (قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) مصوب ۱۳۶۲/۶/۸)

روش های تجهیز و تخصیص منابع در بانکداری اسلامی

در نظام بانکداری اسلامی^{۱۳} بانک ها می توانند از سه طریق منابع مورد نیاز بخش های تولیدی و بازرگانی را تجهیز نمایند.

(۱) سپرده قرض الحسنه جاری: در بانکداری اسلامی سپرده قرض الحسنه جاری همانند حساب جاری سایر بانک هاست و ماهیت قرض دارد (احمدی و صفرزاده ۹۷: ۱۳۸۴)

(۲) سپرده قرض الحسنه پس انداز: حساب پس انداز در بانکداری اسلامی نیز ماهیت قرض دارد (همان) افراد می تواند وجوه مازاد بر نیاز های مصرفی خود را تا هر زمان که بخواهند در بانک سپرده گذاری نمایند.

(۳) سپرده سرمایه گذاری مدت دار: دارندگان این نوع سپرده به قصد انتفاع و سود بردن از سرمایه نقد خود در بانک سپرده گذاری می کنند. اشخاص حقیقی و حقوقی می توانند با افتتاح حساب سرمایه گذاری مدت دار، سرمایه نقدی خود را به بانک بسپارند، بانک پس از کسر ذخایر قانونی و وجوه این سپرده ها را به عنوان وکیل سپرده گذاران از طریق عقود اسلامی سرمایه گذاری می کند.

در بانکداری اسلامی صاحبان سپرده از طریق بانک هاد فعالیت های مختلف اقتصادی مشارکت می نمایند و بانک ها می توانند به عنوان وکیل سپرده گذاران به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش فعالیت بخش های مختلف تولیدی و بازرگانی و خدماتی قسمتی از سرمایه ویا منابع مورد نیاز این بخش ها را بصورت مشارکت تامین نمایند. و در امور مربوط به قرض الحسنه مشارکت، مضاربه، اجاره بشرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه گذاری مستقیم، معاملات سلف، خرید دین و جعاله مور استفاده قرار گیرد. (قانون عملیات بانکی بدون ربا. (بهره) مصوب ۱۳۶۲/۶/۸ فصل سوم. ماده ۷، ص ۱۰)

نحوه پرداخت سود در بانکداری اسلامی

در این نوع از بانکداری نرخ سود تسهیلات از قبل تعیین نمی شود، بانک می بایست تامین مالی پروژه ها را با توجه به درآمدهای قابل انتظار هر کدام و مخاطرات آن صورت دهد. در این شرایط انتظار آن است که بر اساس نظریه سبد دارایی بهینه، از میان شقوق مختلف سرمایه گذاری با مخاطرات برابر بر طرح هایی که درآمد بیشتری را بتوانند عاید نمایند، مبالغ بیشتری تخصیص یابد و بطور مشابه از میان پروژه های سرمایه گذاری با میزان درآمد مورد انتظار بیشتری در دریافت تسهیلات برخوردارند (احمدی و صفرزاده ۹۵: ۱۳۸۴)

اعمال این سازو کار منجر به حفظ حقوق سپرده گذاران به عنوان موکلین بانک می شود و وظیفه امانت داری بانک در به کارگیری سپرده های مردم محقق می شود.

در بانکداری متعارف (ربوی) سپرده گذاران، مسئولیت و ریسکی در قبال فعالیت های بانک ندارند و نتایج عملیات بانکی سود باشد یا ضرر، نظام بانکی متعهد است در هر وضعیتی، اصل سپرده و بهره آن را در موعد مقرر به سپرده گذار بپردازد. در مقابل، بانکداری اسلامی از یک سو بر تقسیم ریسک، داد و ستد فیزیکی کالا، درگیری مستقیم با تجارت و کار با استفاده از عقود شرعی استوار است، و از سویی دیگر با مدیریت دارایی به دنبال افزایش درآمد عمومی است. تقسیم ریسک و مدیریت آن برای دستیابی به حاکمیت مشارکت و همکاری در انجام پروژه ها یکی از اهداف اساسی بانکداری اسلامی است

^{۱۳} طبق قانون عملیات بانکی بدون ربا. ۱۳۶۳

با توجه به آیه «وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا» جلب سود بر اساس اسلام یک راه میانه‌ای بین رکود و سودهای نامشروع که ربا است، هر چه زمان به جلو می‌رود تطبیق این دیدگاه اسلامی نیازمند دقت بیشتر می‌شود و گویی ما روی پل صراط هستیم که یک طرف آن رکود و طرف دیگر آن ربا است و باید با دقت حرکت کرد.

جلب سود مشروع باعث دوام بانکداری و اقتصاد خواهد شد، دریافت سود نقطه مشترک جلب سود مشروع و ربا است.

در گذشته که زندگی ساده و همراه با پیچیدگی‌های امروزی نبود کشف راه‌های منتهی به سودهای حلال با محوریت بیع سخت نبود و مصداق‌های روشنی داشت، ولی امروز که جامعه از نظر اقتصادی به پیچیدگی‌های زیادی رسیده است تطبیق آن حلال و حرام سود سخت است و اندکی بی‌دقتی و بی‌مبالاتی ممکن است بانک را به سمت ربا و جلب سود نامشروع سوق دهد

رویکرد اسلام در مورد تورم

تازمانی که رفتار مسلمانان مطابق احکام اسلامی نباشد، با توجه به آثار سوئی که تورم بر اقتصاد جامعه دارد، اجرای اقتصاد اسلامی را با مشکل مواجه می‌سازد. به عنوان مثال قرض الحسنه که یکی از ویژگی‌های بانکداری اسلامی است در شرایط تورمی کاهش می‌یابد. زیرا افراد جامعه، با آینده‌نگری و احساس زیان از دادن قرض الحسنه خود داری می‌کنند. در شرایط تورمی قرض گیرنده از تورم نفع و قرض دهنده زیان می‌کند. لذا تورم اخلاق اقتصادی را نیز تحت تاثیر منفی خود قرار می‌دهد.

رویکرد یک فرد مسلمان که مطابق احکام اسلامی عمل می‌کند نسبت به تورم درست برخلاف رفتار عوامل اقتصادی که خود خواه می‌باشند است. در شرایط تورمی افراد خودخواه در طرف تقاضا در خرید های آتینده خود تعجیل می‌کنند در طرف عرضه، عرضه کنندگان فروش خود را به تاخیر می‌اندازند. به عبارتی هم مصرف کنندگان و هم تولید کنندگان کالاها را احتکار می‌کنند. احتکار کالاها ضروری جزء محرمات می‌باشد و در اسلام مورد نکوهش قرار گرفته است. در اسلام به مصرف کنندگان توصیه می‌شود به اندازه نیازهای خود خرید کنند و به عرضه کنندگان توصیه می‌شود در شرایطی که جامعه دچار مشکل تورم است، کالاها را از انبار خارج و وارد بازار نمایند. اگر چنین رفتاری صورت گیرد، تورم به حداقل خود کاهش می‌یابد. (گروه اقتصاد)

اقتصاد اسلامی

اقتصاد اسلامی هم دارای مکتب و نظام اقتصادی است و هم از ماهیت علمی برخوردار است و بر اساس این ویژگیها، جوامع اسلامی قادرند با تکیه بر معارف غنی اسلام به حل مشکلات امروزی اقتصادی همت گمارند. (شهید مطهری)

ویژگی ها و کارکردهای اقتصاد اسلامی

1. ایجاد کسب و کار حلال با انجام فعالیت های اقتصادی و تولیدی منطبق با شرع اسلام
2. توزیع عادلانه درآمد و ثروت با اتخاذ تدابیری از جمله گسترش روابط حقوق کار، زکات.
3. گسترش ایثار، فداکاری، انفاق و صدقه با این رویکرد که مالکیت اصلی از آن خداست و به امانت به انسان داده شده است.
4. حاکمیت سیاسی اسلام: در اقتصاد اسلامی، سعی در حفظ حاکمیت سیاسی اسلام در روابط با بیگانگان است.
5. تحکیم ارزش‌های معنوی و اخلاقی: اسلام در رسیدن به همه اهداف اقتصادی از قبیل زدودن فقر، ایجاد رفاه و اجرای عدالت از چهارچوب ارزش‌های اخلاقی خارج نمی‌شود. زیرا تحقق این ارزش‌ها همراه با پیاده شدن اقتصاد اسلامی در راستای اهداف مکتب اسلام است.

۶. برپایی عدالت اجتماعی، عدالت اجتماعی در بعد اقتصادی از نظر اسلام با تامین زندگی متوسط اجتماعی برای فقرا و جلوگیری از انباشته شدن بیش از حد ثروت در دست اغنیا تحقق می‌یابد.

۷. عدم وابستگی اقتصادی، استقلال اقتصادی به معنای دستیابی به توانایی محافظت اقتصاد از نوسانات اقتصادی و غیراقتصادی بین المللی می باشد.

۸. خودکفایی و اقتدار اقتصادی، مقصود از خود کفایی این است که جامعه بتواند نیازمندیهای خود را در حد بالایی از رفاه تولید کند و ناگزیر به وارد کردن کالا از خارج نباشد.

۹. رفاه عمومی، رفاه در ضمن توسعه و رشد حاصل می‌شود، اگر جامعه‌ای توسعه و رشد لازم را فراهم کرده باشد، به دنبال آن رفاه نیز به وجود می‌آید.

۱۰- انطباق بر موازین شریعت اسلام (حذف ربا و غرر)

۱۱- ارتباط و پیوند میان بخش واقعی اقتصاد با بخش مالی (مراجه، سلف، استصناع و اجاره)

۱۲- برآورده ساختن کلیه نیازهای بازار معاملات و مبادلات تجاری با بکارگیری انواع عقود اسلامی و روش های نوین مالی - اسلامی

اصول حاکم بر بانکداری اسلامی

اصل جلب سود مشروع

اولین وظیفه بانکداری اسلامی، جلب سود مشروع است و اینکه هر کس برای فرار از ربا، یک موسسه قرض الحسنه‌ای بنا کند، اشتباه است چرا که بانکداری باید بر اساس تفکر در ورای بیع، که جلب سود مشروع است بنا شود.

اینکه ما برای رهایی از دست ربا، عوامل و اسباب منتهی به دریافت سود مشروع را حذف کنیم کار درستی نیست.

اصل اعانه

اصل دوم در بانکداری اسلامی اعانه است. بانکداری اسلامی باید بر اساس اصل اعانه، کمک کردن و تعاون شکل بگیرد، بانکداری اسلامی یک بانک بی رحم و غیرعاطفی نیست بلکه دنبال رفع مشکلات اقتصادی جامعه بر اساس تعاون است.

برخی فکر می‌کنند بر این است که تنها صدقه‌ای بدهیم، در حالی بر یک عنوان مصداق پذیر، کش دار و در طول تاریخ در حال پذیرش مصداق‌های جدید است و در زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مصداق دارد، بنابراین بانکداری اسلام باید بر اساس ارائه خدمات تعاون و حل مشکلات جامعه باشد.

اداره صحیح و سالم جامعه بر اساس تعاون شکل می‌گیرد، ممکن است اگر تعاون را کنار بگذاریم مشکلاتی به صورت زودگذر در جامعه حل شود ولی گروهی فقیر و ضعیف در جامعه باقی خواهند ماند که نمی‌توانند در چرخه اقتصادی حضور به هم برسانند.

توسعه پایدار زمانی موفق است که در جامعه فقر وجود نداشته باشد. فقر به جامعه؛ محیط زیست، هنجارها، بهداشت روحی و معنوی و دینی ضربه می‌زند و آفتی هم برای صاحب فقر و جامعه در بردارنده فقر است.

یکی از عوامل تخریب محیط زیست وجود فقر در بخش‌هایی از کشورهای جهان است و باید با تعاون و همکاری ریشه این فقر از بین برود و بانکداری اسلامی با گوشت و پوست خود این را لمس کند.

اصل عمران

عمران و توسعه، رکن سوم بانکداری اسلامی است. خداوند به بشریت امر کرده که زمین را آباد کنید. این‌ها جزو اولویت‌های اقتصاد اسلامی است. گاهی معنای کاذبی از زهد در ذهن ما نقش بسته و عمران، آبادی و توسعه را در موضع ضعف و انفعال قرار داده است. بانکداری اسلامی باید وضعیت خود را نسبت به توسعه و عمران مشخص کند.

اصل تقدیر معیشت

اصل دیگر تقدیر معیشت است، بحث اداره و مدیریت اقتصاد، راهبردها و سیاست‌های اقتصادی در هر دولت و جامعه‌ای وجود دارد و بانکداری اسلامی در چرخه اساسی تعریف شده تقدیر معیشت حضور پیدا کند، در هسته کانون تدبیرهای اقتصادی باشد.

بانکداری اسلامی باید در تنظیم اقتصاد و کنترل خیلی از مشکلات و بحران‌ها حضور پیدا کند، سلامت و اداره درست بانک‌ها سلامت اقتصاد را در پی دارد و بحران بانک‌ها مشکلاتی را حتی به اقتصاد جهانی تحمیل می‌کند.

اقتصاد مقاومتی بخشی از تقدیر معیشت است و تقدیر معیشت بخشی به شرایط حاد فعلی مربوط می‌شود اقتصاد مقاومتی یک تقدیر معیشت اساسی است و اقتصادی که بتواند روی پای خود بایستد تا بحران‌ها و مشکلات جامعه را از پای درنیآورد.

اصل تعمیق معنویت

رکن پنجم بانکداری اسلامی، تعمیق معنویت و ارتباط با خدا است. بانکداری اقتصادی در سیاست‌های کلان و رویکردهای خود راهی جدا از تقویت معنویت را دنبال نکند و باید رابطه خود را با معنویت تعریف و تقویت نماید.

باید رابطه بانکداری با مسجد به عنان کانون معنویت و هنجارهایی که کانون خانواده‌ها و جامعه را تهدید می‌کند نیز مشخص شده و به کمک رفع این مشکلات بیاید.

بر اساس فقه و حقوق باید مدلی را بنا کنیم که این اصول در آن حضور پیدا کند و در نهایت چگونه این مدل را اجرا و تطبیق دهیم و اینجاست که چالش‌ها و درجا زدن‌ها و مشکلات سر بیاورد

نقش بانک در اقتصاد

بانک‌ها و موسسات مالی بعنوان نهادهای واسطه‌ای نقش بی بدیلی را در نظام اقتصاد و توسعه و پیشرفت هر جامعه‌ای ایفا می‌نمایند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. افزایش سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید: بانک‌ها به کمک سیاست‌های مالی و اعتباری و با جمع‌آوری وجوه و تخصیص بهینه منابع مالی و تامین سرمایه لازم، باعث افزایش سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در اقتصاد می‌گردند.

۲. افزایش تولید و نرخ رشد اقتصادی: بانک‌ها از طریق شناسایی بخش‌های محرک اقتصاد و تزریق منابع مالی و سرمایه در گردش به این بخش‌ها موجب تسهیل فعالیت‌های اقتصادی و افزایش تولید و نرخ رشد اقتصادی می‌گردند.

۳. اجرای بهینه سیاست‌های پولی: بانک‌ها به عنوان نهادهای واسطه‌ای بین بخش پولی و مالی اقتصاد، مسیر سیاست‌گذاری‌های پولی بانک مرکزی را از طریق افزایش و یا کاهش تسهیلات به سمت بخش واقعی اقتصاد هدایت می‌کند.

۴. کنترل تورم: بانک مرکزی با ابزارهای سیاستی مانند تغییرات نرخ سود و نرخ تنزیل بانک‌ها و موسسات مالی، از خلق پول و افزایش نقدینگی جلوگیری نموده و تورم را کنترل می‌نماید.

اقتصاد

تعریف علم اقتصاد: علم مربوط به بررسی چگونگی تولید، توزیع و مصرف کالاها و به‌همچنین علم مربوط به بررسی نتایج این گونه فعالیت هاست (دکتر طهماسب محتشم دولتشاهی ۱۳۸۶: ص ۲۰)

تعاریف متعدد دیگری از علم اقتصاد وجود دارد که چند مورد از آن را ارائه می‌کنیم:

۱- علم اقتصاد؛ علمی است که مبادلات بین انسان‌ها را با ویا بدون پول مورد بررسی قرار می‌دهد.

۲- علم اقتصاد؛ علم بررسی ثروت است.

۳- علم اقتصاد؛ علمی است که هدف آن مطالعه در بهزیستی انسان است.

۴- علم اقتصاد؛ دانشی است که پدیده‌های اقتصادی را تفسیر و روابط آن‌ها را با یکدیگر تعیین می‌نماید (آیت الله باقر صدر)

تعریف اقتصاد کلان

اقتصاد کلان بررسی فعالیت‌های اقتصادی در سطح یک کشور می‌باشد. در اقتصاد کلان به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که امکانات محدود یک کشور مثل، سرمایه، بودجه، زمین و... چگونه تخصیص یابد تا برای رسیدن به اهداف جامعه (همچون تولید، اشتغال، بهبود توزیع درآمد، ثبات قیمت‌ها و تعادل تراز پرداخت‌ها و...) بیشترین کمک را بنماید. (دکتر محسن نظری ۱۳۸۶ ص ۱۳)

اقتصاد مقاومتی

معنی اقتصاد مقاومتی؛ معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند. یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترندهای دشمنان که همیشگی و به شکلهای مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند.

تعریف اقتصاد مقاومتی^{۱۴}

روشی برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده، با کمترین وابستگی به خارج از کشور در خصوص نیازهای اساسی و راهبردی است. در شرایطی که صادرات و واردات هیچ‌کدام برای آن کشور مجاز نمی‌باشد. معمولاً دولت‌های رانتیر که به لحاظ سیاسی فاقد دموکراسی یا دارای دموکراسی‌های ضعیف، و از نظر اقتصادی، دارای اقتصادی وابسته و تک محصولی هستند، پس از مواجهه با بحران‌های اقتصادی و تهدید به تحریم، به سمت اقتصاد مقاومتی و مقاوم‌سازی نظام اقتصادی حرکت می‌کنند.

تاریخچه اقتصاد مقاومتی

در کشور غزه

اصطلاح اقتصاد مقاومتی اولین بار در سال ۲۰۰۷ پس از محاصره غزه توسط اسرائیل که مواد غذایی و نهاده‌های اولیه برای تولید و پیشرفت اقتصادی را نیز شامل می‌شد و ناتوانی غزه در صادرات، امکان صادرات و کشت بسیاری از محصولات کشاورزی از جمله توت فرنگی را کاهش داده بود مورد استفاده قرار گرفت و ضوابط و معیارهای حاکم بر مفهوم اقتصاد مقاومتی شناسایی گردید.

14. Resilient Economy یا Resistive economy

در ایران

اقتصاد مقاومتی در ایران اولین بار توسط سید علی خامنه‌ای رهبر ایران مطرح گردید. اگر چه پیشینه آن به قرن گذشته و انتهای عصر قاجار بازمی‌گردد که روحانیان شیعه اقداماتی با رویکرد اقتصاد مقاومتی از جمله تأسیس و پشتیبانی نهادهایی چون شرکت اسلامی و محمودیه انجام دادند. پس از انقلاب و در شهریور ۱۳۸۹ این رویکرد توسط آیت الله خامنه‌ای مطرح شد و وی «اقتصاد مقاومتی» را معنا و مفهومی از کارآفرینی معرفی نمود و برای نیاز اساسی کشور به کارآفرینی نیز دو دلیل «فشار اقتصادی دشمنان» و «آمادگی کشور برای جهش» را معرفی نمود. رویکرد اقتصادی ایران تحت عنوان «اقتصاد مقاومتی» غالباً در برابر اقتصاد تحت سیطره غرب دیده می‌شود.

در سایر کشورها

به عقیده حجت‌الله عبدالملکی بیش از ۲۰۰ مورد تحریم اقتصادی در صدسال گذشته در جهان رخ داده‌است که تحریم کننده‌ها، تحریم شونده‌ها، و علل و نوع تحریم‌ها متعدد بوده‌است. کشورهایی نظیر ژاپن، با تولید کالاهای با کیفیت، بازارهای سایر کشورها را به خود وابسته نموده‌اند و اگر کشوری بخواهد ژاپن را تحریم کند، خود آن کشور بیشتر متضرر می‌شود. (خلیل آقایی و محمدعلی نجفی ۱۳۹۶)

بیانیه مقام معظم رهبری

حضرت آیت الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی با ابلاغ سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» بر اساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی که پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام تعیین شده است. تأکید کردند: پیروی از الگوی علمی و بومی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی عامل شکست و عقب نشینی دشمن در جنگ تحمیلی اقتصادی علیه ملت ایران خواهد شد، همچنین اقتصاد مقاومتی خواهد توانست در بحران‌های رو به افزایش جهانی، الگویی الهام بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد و زمینه و فرصت مناسب را برای نقش آفرینی مردم و فعالان اقتصادی در تحقق حماسه اقتصادی فراهم کند.

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا ابلاغ می‌گردد:

۱. تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات کارآفرینان

۲. پیشتازی اقتصاد دانش بنیان

۳. محور قراردادن رشد بهره‌وری در اقتصاد

۴. استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری

۵. سهم بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف

۶. افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی

۷. تأمین امنیت غذا و درمان

۸. مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف

۹. اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی

۱۰. حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها

۱۱. توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور

۱۲. افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور از طریق استفاده از ظرفیت های

سازمان هایبین المللی و منطقه ای

۱۳. مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز

۱۴. افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور

۱۵. افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز

۱۶. صرفه جویی در هزینه های عمومی

۱۷. اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی

۱۸. افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت

۱۹. شفاف سازی اقتصاد و سالم سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت ها و زمینه های فسادزا در حوزه های

پولی، تجاری، ارزی و...

۲۰. تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره وری، کارآفرینی، سرمایه گذاری

واشغال

۲۱. تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان سازی آن بویژه در محیط های علمی، آموزشی

۲۲. شناسایی و بکارگیری ظرفیت های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان آفندی و اقدامات مناسب.

۲۳. شفاف و روان سازی نظام توزیع و قیمت گذاری و روزآمدسازی شیوه های نظارت بر بازار.

۲۴. افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن

اقدامات مهم اقتصاد ایران جهت برپایی اقتصاد مقاومتی

۱. بازنگری قوانین و مقررات

برداشته شدن سازمان تحریم ها و جریان سرمایه ها به اقتصاد کشور موجب آن می گردد که وجود نقص هایی در قوانین و مقررات بخش های مختلف کشور و یا فقدان و خلأ قانونی در برخی از بخش ها بیش از پیش به چشم آید.

در شرایطی که تهدیدات و تضییقات قوانین و مقررات و دیوانسالاری سنگین دولتی راه را برای ارزش آفرینی بنگاه های داخلی تنگ نموده است، چگونه می توان انتظار داشت سرمایه گذاران خارجی در دوره پساتحریمی با روی گشاده به سوی بازار ایران گام بردارند؟ از این رو بر قوای قانونگذار کشور است تا در این راستا، با رصد دقیق کلیه قوانین و مقررات کشوری به رفع نواقص و خلاهای قانونی با هدف بهبود فضای کسب و کار، قیمت گذاری، استانداردها،

مبارزه با معضل قاچاق کالا، حذف موانع حقوقی گسترش مبادلات مالی در سطح استانداردهای بین المللی و تسهیل مقرراتی دسترسی بنگاه های اقتصادی به بازارهای جدید صادراتی بپردازند.

۲- ایجاد ثبات اقتصادی

تورم بالا، اشتغال آفرینی پایین، بی ثباتی و نوسانات شدید در شاخص های پیشرو و کلیدی اقتصاد، نااطمینانی و بی اعتمادی نسبت به ثبات سیاستگذاری های کلان در نزد فعالان و مولدان اقتصاد کشور، عدم مدیریت بهینه نقدینگی در جامعه، عدم استفاده کارا از ظرفیت های بالقوه، تضعیف بخش خصوصی و بزرگ بودن بخش دولتی، وابستگی شدید بخش تولیدی کشور به واردات نهادهای اساسی تولید، وابستگی شدید درآمدی کشور به فروش نفت و منابع خدادادی، ضعف و کارآمدی پایین نظام مالیاتی و پولی و بانکی کشور، اتخاذ سیاست های کوتاه مدت، ریشه دار شدن فساد اداری و اقتصادی همه و همه از جمله عوامل و عناصر مخرب و زیانبار برای اقتصاد هر کشور در حال توسعه ای می باشد. بدیهی است اگر عزم مسئولین کشوری نیل به مقاوم سازی اقتصاد ملی و استفاده از فرصت های گشایش های دوره پساتحریم است، چاره ای جز ایجاد ثبات اقتصادی، اصلاح زیرساخت های اقتصادی و پرهیز از اینگونه عوامل مضر در سازوکارها و سیاستگذاری های اقتصادی نمی باشد

۳- عدالت مداری

یکی از محورهای اقتصاد مقاومتی عدالت مداری است. اقتصاد ملی اگر در دوره پساتحریم با رشد و رونق اقتصادی همراه باشد، اما توزیع عادلانه منابع و درآمدها در سرتاسر کشور انجام نپذیرد و شکاف طبقاتی و تبعیض های اقتصادی توأمان با رانت جویی ها و ویژه خواری ها در اقتصاد کشور ریشه بدواند، هیچ فایده و ارزشی نخواهد داشت. همه مردم کشور باید از منافع دوران پساتحریم به نحو عادلانه ای بهره مند باشند. از این رو بر مسئولین کشور است که ضمن تحقق مولفه های اقتصاد مقاومتی توجه و عنایت ویژه ای به مقوله عدالت اقتصادی داشته باشند.

۴- توجه به بخش خصوصی

اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد مردمی است. مسئولین امر باید زمینه حضور فعال، موثر و کارای مردم در تمامی زمینه های اقتصادی را چه از حیث قوانین و مقررات و چه از حیث اجرایی فراهم سازند. اقتصاد مقاومتی اقتصادی متکی به مردم و بخش خصوصی است. رقابت پذیر نمودن اقتصاد برای ورود بخش خصوصی و کناره گیری دولت از تصدیگری، کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و سوق دهی اقتصاد ملی به کسب درآمد از مسیر مالیات ها از پایه ای ترین ارکان اقتصاد مقاومتی به شمار می آید. دولتی بودن و مشارکت اندک مردم در اقتصاد از موانع اساسی رشد اقتصاد و گسترش فساد در سیستم اقتصادی کشور است که باید با رویکردی جدی شرایط تغییر یابد. نگرانی فعالان اقتصادی از حضور مجدد دولتی ها و شبه دولتی ها در اقتصاد ایران با نزدیک شدن به زمان لغو کامل تحریم هابیش تر از قبل شده است و آن ها دلوآپسند که مبدا دولت، باز شریک اصلی سرمایه گذاران خارجی قرار گیرد. تا زمانی که دولت اقتصاد را مدیریت می کند و مردم منتظر معجزه تولید و ثروت از طرف دولت هستند، نباید انتظار اتفاقی عظیم در راستای عملیاتی کردن اقتصاد مقاومتی داشت

۵- نظام بخشی به حوزه مالیاتی

دولت در حوزه مالیاتی نیز نیاز دارد به رفع مشکلات مقرراتی بپردازد و در سختگیری هایی که به بخش خصوصی روا می دارد، تجدیدنظر کند و فضای تنفسی به بخش خصوصی بدهد تا بتواند روی پای خود بایستد. انضباط و بازرسی مالی از جمله مهم ترین درخواست های فعالان اقتصادی از دولت است؛ چرا که بخش بزرگی از اقتصاد کشور در حال حاضر زیر چتر مالیاتی قرار ندارد زیرا یا به راحتی از مالیات فرار می کنند یا اصلاً مشمول آن نمی شوند. بنابراین مالیات منحصر به بخشی از تولیدکنندگان و کارکنان دولت بوده است میزان درآمدهای مالیاتی دولت در سال ۹۳ در مقایسه با سال ۹۲ معادل ۵۰ درصد افزایش یافته است، در حالی که این مسئله با نرخ رشد اقتصادی، شرایط بشدت رکود فعلی همخوانی ندارد. در این شرایط باید فشارها را از روی تولید کم کرد نه اینکه فشار بیشتری به تولید وارد نمود.

۶- منطبق ساختن بانکداری داخلی با رویه های موجود بانکداری جهانی

اگر چه برچیده شدن تحریم های بانکی یک فرصت برای این بخش مهم اقتصادی کشور محسوب می شود امامسئولان اقتصادی و نظام بانکی کشور می بایست با اتکاء به برنامه اقتصاد مقاومتی ، تقویت روش های نظارتی و برداشتن مشکلات اساسی بانک ها مانند ساماندهی بازار غیر متشکل پولی از جمله موسسه های غیر مجاز ، افزایش سرمایه بانک ها ، پرداخت بدهی دولت به بانک ها ، کاستن از مطالبات معوق و حرکت به سمت یک نظام بانکی چابک و کارآمد، تولید و سرمایه گذاری را در کشور رونق بخشند .

از سوی دیگر نظام بانکی رکن اصلی حمایت از اقتصاد و صنعت است. بر خلاف بسیاری از کشور های پیشرفته که بازار سرمایه نقش مهمی در اقتصاد دارد، اقتصاد ایران بانک محور است در نتیجه عملکرد بانک ها و اقتصاد کشور به شدت یکدیگر را تحت تاثیر قرار می دهند لذا تقویت بانکداری درحوزه بین الملل پس از رفع تحریم ها همراه با تقویت عملکرد سیستم بانکی منجر به بهبود وضعیت اقتصادی کشور نیز خواهد شد.

۷- گسترش فعالیت بانکداری در خارج از کشور درحوزه اقتصاد کلان

یکی از مهم ترین مسائل مورد اشاره در برجام، این است که شعب بانک های تابعه ایرانی که از فهرست تحریم ها خارج می شوند، می توانند در سایر کشور ها فعالیت خود را انجام دهند . گسترش فعالیت بانکداری در خارج از کشور درحوزه اقتصاد کلان باعث افزایش تجارت بین المللی، افزایش توان مالی پروژه ها و افزایش رشد اقتصادی کشور شده و برای بانک های کشورمان که درصددافزایش منابع ،افزایش سودآوری و کاهش ریسک هستند یک ضرورت اجتناب ناپذیر خواهد بود.

ابعاد تقویت اقتصاد مقاومتی

۱) زیرساختهای اقتصادی، مشتمل بر جنبه هایی از قبیل محیط اقتصاد کلان، بازار کالا و خدمات، بازار مالی، بازار کار، پایداری پذیری و بهره وری و مانند آنها

۲) زیرساختهای زیست محیطی، مشتمل بر جنبه هایی همچون منابع طبیعی، شهرسازی و سامانه ی زیست بوم شناختی

۳) زیرساختهای حکمرانی، مشتمل بر نهادها، دولت، سیاست ها

۴) زیرساختهای اساسی، مشتمل بر زیرساختهای حساس به ویژه مخابرات، انرژی، حمل و نقل، آب و سلامت

۵) زیرساختهای اجتماعی، مشتمل بر سرمایه ی انسانی، سلامت، اجتماع و افراد

ارکان اقتصاد مقاومتی:

۱. حمایت از تولید ملی

یکی از ارکان اساسی اقتصاد مقاومتی حمایت جدی و همه جانبه از تولید ملی است. در این زمینه بانک ها نیز نقش مهمی و اساسی در تولید و سرمایه گذاری داخلی بر عهده دارند که با هدایت و تخصیص منابع بانکی و تأمین نقدینگی لازم برای فعالیت های مولد اقتصادی و مدیریت کلان در ایجاد زنجیره ی ارتباطی بین بنگاه های کوچک و متوسط با بنگاه های بزرگ ملی جهت نظام مند و هدفمند نمودن تولیدهای بنگاه های تولیدی کوچک و متوسط، به تولید ملی رونق و انسجام بیشتری دهند.

ما باید عادت کنیم، برای خودمان فرهنگ کنیم، برای خودمان یک فریضه بدانیم که هر کالائی که مشابه داخلی آن وجود دارد و تولید داخلی متوجه به آن است، آن کالا را از تولید داخلی مصرف کنیم و از مصرف تولیدات خارجی بجد پرهیز کنیم. (مقام معظم رهبری ۱/۰۱/۱۳۹۱)

۲. مردمی کردن اقتصاد

اقتصاد مقاومتی ماهیتاً اقتصادی مردمی است. ضروری است که مردم وارد این عرصه شوند تا از ورود رانت خوارها به اقتصاد جلوگیری کنند. اگر ما فضا را برای حضور جوانان مؤمن و خلاق ایران اسلامی در عرصه ی اقتصادی فراهم کنیم، قطعاً تحولات مثبتی را در این عرصه شاهد خواهیم بود.

۳. اقتصاد دانش بنیان

اقتصاد دانش بنیان اقتصادی است که بر اساس تولید و توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات شکل گرفته و سرمایه گذاری در دانش و صنایع دانش پایه مورد توجه خاص قرار می گیرد. صنایع دانش بنیان صناعی است که در آن ها سطح بالایی از سرمایه گذاری به ابداع و نوآوری اختصاص می یابد و فن آوری های کسب شده با شدت بالایی مصرف می شوند و نیروی کار از تحصیلات عالی برخوردار است.

«کار و سرمایه ایرانی در قرن بیست و یکم می تواند و باید مشغول تولید و فروش فرمول های علمی، دانش فنی های مختلف، تولید علم، طراحی صنایع گوناگون و ماشین آلات صنعتی شود و پیشروانه عرصه های ناشکفته و ناگشوده علم را در حوزه صنعت و تولید به دست بگیرد. (مقام معظم رهبری ۱۶ /۴/ ۱۳۸۹)»

۵. مدیریت و اصلاح الگوی مصرف

نقطه شروع اقتصاد مقاومتی، موضوع مصرف است. مصرف است که تولید را جهت می دهد و این هر دو در کنار هم جهت سرمایه گذاری را مشخص می کنند.

«مسئله مدیریت مصرف، یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی مصرف متعادل و پرهیز از اسراف و تبذیر. هم دستگاه های دولتی، هم دستگاه های غیر دولتی، هم آحاد مردم و خانواده ها باید به این مسئله توجه کنند؛ که این واقعاً جهاد است. امروز پرهیز از اسراف و ملاحظه ای تعادل در مصرف، بلاشک در مقابل دشمن یک حرکت جهادی است (مقام معظم رهبری - ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)»

۵. کاهش وابستگی به نفت

بخش نفت و گاز تکیه گاه الگوی اقتصاد مقاومتی است. اگر این حوزه اصلاح نشود هیچ گامی در جهت بهبود شرایط و شاخص ها موثر نخواهد بود.

«کاهش وابستگی به نفت یکی دیگر از الزامات اقتصاد مقاومتی است. این وابستگی، میراث شوم صد ساله ماست. ما اگر بتوانیم از همین فرصت که امروز وجود دارد، استفاده کنیم و تلاش کنیم نفت را با فعالیت های اقتصادی درآمدزای دیگری جایگزین کنیم، بزرگ ترین حرکت مهم را در زمینه اقتصاد انجام داده ایم.» (مقام معظم رهبری - ۸۹/۰۶/۱۶)

محورهای اساسی اقتصاد مقاومتی

۱- حمایت از تولید ملی

۲- سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی

۳- توجه به نخبگان و استفاده از فناوری نوین

موانع و چالش های پیش روی اقتصاد مقاومتی

- وابستگی شدید بودجه سالانه کشور به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام

- عدم اجرای کامل سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی در راستای آزاد سازی و خصوصی سازی

- وجود نظام مالیاتی ناکارآمد

- ناکارایی نظام پولی و بانکی

- وجود سیاست های حمایتی و تعرفه ناکارآمد و غیر هدفمند
- مشکلات تامین کالاهای مورد نیاز بخش تولید
- وابستگی صادرات غیر نفتی به بخش میعانات نفتی، گازی و پتروشیمی
- عدم حمایت موثر از حقوق تضییع شده مصرف کنندگان
- وجود عوامل متعدد بر ایجاد فضای منفی برای جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی
- جود موانع متعدد پیش روی تولید ملی
- عدم وجود فضای رقابتی در بخش تولید و توزیع در برخی از گروه کالایی
- پایین بودن سطح بهره وری نیروی انسانی و ضرورت تشکیل نیروی انسانی کارآمد بیش از گذشته
- افزایش نقدینگی و عدم تناسب آن با تولید
- وجود نقدینگی های سرگردان
- تورم بالا و مستمر در کشور
- اختلالات متعدد در بازار ارزی کشور
- سطح بالای بیکاری و عدم اشتغال پایدار
- افزایش مستمر قیمت مسکن و اجاره ها
- مهمترین اهداف اقتصادمقاومتی عبارتند از:
 - ۱- اولویت بندی شرکت های تجاری ایران
 - ۲- مردمی سازی اقتصاد، ارتقاء مقاومت اقتصادی در برابر تحریم ها
 - ۳- خلاصی از وابستگی به درآمد نفت، مصداق خوداتکائی
 - ۴- مهار سودگرایی و فساد، گام اول تحقق اقتصاد پایدار
 - ۵- فرهنگ سازی اولویت تولید بر واردات و تولید کالای داخلی

اولویت های راهبردی نظام بانکی در تطابق با مؤلفه های اقتصاد مقاومتی

سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی	اولویت های راهبردی اقتصادی دولت	برنامه های عملیاتی بانک ها برای تحقق راهبردها
	۱. افزایش توان ثروت آفرینی کشور	۱. تبدیل به اوراق بهادار کردن داراییهای انباشته بانک ها

۲. افزایش بهره وری منابع ۳. افزایش سرمایه بانک ها ۴. استقرار نظام تبه بندی و اعتبار سنجی مشتریان در بانک ها ۵. اولویت تامین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و تکمیل طرح های نیمه تمام ۶. کاهش نسبت مطالبات غیر جاری به کل تسهیلات ۷. تبدیل دارایی های بانک ها به دارایی های مولد	۲. توسعه بخش خصوصی و تعاونی ۳. تامین مالی	بندهای ۱۳-۷-۶-۵
۱. بکارگیری مؤثر منابع صندوق توسعه ملی ۲. اولویت دهی طرح های اشتغال زا و دارای مزیت نسبی بالا ۳. مدیریت بهینه مصارف بانک ها ۴. تامین مالی مؤثر شرکت های دانش بنیان ۵. تامین مالی بنگاه های کوچک و متوسط و اشتغال های خانگی ۶. هدایت بیشتر منابع به مناطق کمتر توسعه یافته ۷. افزایش سهم صادرات کالاها دانش بنیان در برنامه ششم توسعه از ۱۵٪ در افق ۱۴۰۴ به ۲۰ درصد ۸. توانایی تامین ۲۰٪ تولید ناخالص ملی توسط شرکت های دانش بنیان ۹. پرداخت تسهیلات به خریداران کالاها تولیدی شرکت های دانش بنیان	۱. بهبود فضای کسب و کار ۲. توسعه مهم شرکت های دانش بنیان در اقتصاد کشور ۳. تامین مالی	بندهای ۱۰-۳-۲
۲. گسترش همکاری سندیکی در تامین مالی تسهیلات و خدمات	۱. ایجاد هم افزایی درون سازمانی و همکاری های فراسازمانی	بندهای ۶-۷-۱۲
۱. تقویت ساختار کنترل های داخلی و بخش نظارت و هدایت ۲. استقرار نظام حاکمیت شرکتی ۳. انضباط اجرایی و مالی ۴. جلوگیری از انحرافات نامساعد بودجه ای و هدفمند نمودن هزینه ها ۵. تقویت نظام گزارش گیری مالی	۱. تقویت انضباط، سلامت و شفافیت مالی و اداری	بندهای ۸-۱۶
۱. افزایش بهره وری نیروی انسانی ۲. بکارگیری افراد متخصص، حرفه ای و باتجربه ۳. چابک سازی تشکیلات و ساختار بانک ها	۱. توسعه هدفمند سرمایه های انسانی و سازمانی	بندهای ۲۰-۲۱
۱. استقرار پایگاه داده ها و سیستم های اطلاعاتی کارآمد ۲. استقرار سامانه بانکداری یکپارچه ^{۱۵}	۱. ایجاد و یکپارچه سازی سامانه اطلاعات مدیریتی و عملیاتی	بند ۱۹
۱. عدم ارائه خدمات به مشتریان بدهکار مالیاتی و عوارض دولتی ۲. ایجاد صرفه اقتصادی در عملیات بانک ها ۳. سودآوری از محل خدمات به جای حاشیه سود قابل توجه تسهیلات	۱. تامین مالی پایدار دولت و کاهش اتکا دولت به نفت	بندهای ۹-۱۸-۱۷

چالشهای نظام بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی کارآمد

در سالهای اخیر ناکارایی سیستم پولی - بانکی کشور در پشتیبانی صحیح از بخش واقعی اقتصاد کشور، مورد توجه و بحث قرار گرفته است؛ به نحوی که قطعا یکی از محورهای کلیدی در اصلاح اقتصادی کشور، اصلاح سیستم پولی - بانکی کشور خواهد بود؛ چرا که این نظام نقش کلیدی در ثبات و کارایی محیط اقتصادی، حفظ ثبات سطح عمومی قیمتها، پشتیبانی امور تولیدی و تسهیل رشد و توسعه اقتصادی کشور دارد؛ به طوری که کارایی و ثبات نظام پولی - بانکی، پشتیبان کارایی بخش واقعی اقتصاد بوده و برخلاف آن بی ثباتی و عدم کارایی نظام پولی - بانکی موجب بروز بی ثباتی و ناکارایی در بخش واقعی اقتصاد میشود. وظیفه اساسی نظام پولی - بانکی تجهیز منابع مالی و تخصیص بهینه آن در سیستم اقتصادی جهت پشتیبانی و تسهیل امور مصرفی و تولیدی و گسترش رفاه و توسعه اقتصادی است. در ایران به دلیل عدم گسترش مناسب بازارهای مالی، نقش نظام بانکی در تامین و تجهیز منابع مالی و تشویق سرمایه گذاران برای سرمایه گذاری بهینه و مطلوب منابع مالی و تسهیل رشد اقتصادی پررنگتر بوده و در نتیجه از اهمیت بیشتری برخوردار است. اهرمهای فشاری که دولت از طریق آنها بر سیستم پولی - بانکی اعمال قدرت نموده و در نتیجه آن، کارایی نظام پولی - بانکی کشور مخدوش شده است بشرح زیر می باشد:

15. Core banking

۱- تسلط سیاستهای مالی دولت بر سیاستهای پولی، به نحوی که عرضه پول تحت فشارهای دولت از کنترل بانک مرکزی به عنوان مرجع اصلی تنظیم حجم پول خارج شده است.

۲- تعیین دستوری نرخ سود بانکی توسط دولت و در حاشیه قرار گرفتن بانک مرکزی و شبکه بانکی در تعیین نرخ سود

۳- تعیین تسهیلات تکلیفی مانند اعطای تسهیلات به طرحهای زودبازده و مداخلات گسترده در تخصیص منابع شبکه بانکی کشور

اقدامات برای اصلاح نظام بانکی در یک اقتصاد مقاومتی پویا و کارآمد؛

1- فرهنگ سازی و ترویج گفتمان اقتصاد مقاومتی نسبت به مسائل بانکی

2- بالا بردن سطح کیفی و کمی سرمایه بانک

3- پیگیری و اصلاح قانون عملیات بانکی بدون ربا

4- تنوع ابزارهای تامین مالی

5- بهبود مدل کسب و کار در نظام بانکی کشور

6- به روز نمودن قوانین بانکی بر اساس استانداردهای بین المللی

7- اصلاح قوانین پولی و مالی کشور

8- ارتقاء سطح دانش سرمایه های انسانی شبکه بانکی

9- رعایت اصول حاکمیت شرکتی

10- بازیابی اصول جبران خدمت برای افزایش رضایت کارکنان

11- گسترش روابط کارگزاری در عرصه بین الملل

نتیجه گیری

باتوجه به اینکه صنعت بانکداری، حرفه‌ای است که از نهادهای مالی اقتصاد مدرن سرچشمه گرفته است و بانکداری اسلامی زمینه برکت‌افزایی فعالیت‌های اقتصادی و بازرگانی و حرکت صحیح تولیدگران، افراد کارآفرین، سرمایه‌گذاران، سپرده‌گذاران و فعالان اقتصادی را در مسیر رشد و توسعه اقتصاد واقعی از طریق تأمین پولی، مدیریت‌ریسک و حمایت نهادهای مالی، مبتنی بر عقود اسلامی فراهم می‌کند. و در نظام اقتصادی اسلام، پول وسیله‌ای برای مبادله و تأمین ابزارهای کار و تولید است و ارزش افزوده تنها به «کار» و «تولید» تعلق می‌گیرد. در بانکداری اسلامی توانمندسازی اقشار ضعیف و حمایت از استعدادها در رشد و توسعه تولیدات امری پسندیده است. بنابر این، «تولیدگرایی»، «کارآفرینی»، «عدالت‌محوری» و «مسئولیت اجتماعی» در زمره این مبانی به‌شمار می‌آید. بدیهی است شرط موفقیت نگاه‌های اقتصادی بهبود سیاست‌ها، برخورداری از تفکر سیستمی و برقراری نسبت معنادار میان همه عواملی است که جامعه را به نظام بانکداری اسلامی و اقتصاد مقاومتی برون‌گرا و درون‌زا نزدیک کند. از طرفی بانکداری اسلامی با توزیع عادلانه فرصتها از جمله عدالت در تخصیص منابع و کمک به اجرای دقیق و کامل سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و جلوگیری از گردش پول در دست افراد محدود و جلوگیری از رانت‌های اقتصادی نقش موثری در این موضوع بر عهده دارد. همانطور که نقش بانکداری اسلامی آنچنان در اقتصاد مقاومتی برجسته است که مقام معظم رهبری نیز اسلامی کردن بانک‌ها را به فتح بزرگترین سنگر اقتصادی امروز دنیا تعبیر می‌کنند. این بیان از زبان بالاترین مقام کشور بیانگر اهمیت و جایگاه رفیع بانک‌ها در نظام اقتصادی کشور و موید ملازمه بانکداری اسلامی با اقتصاد مقاومتی است. و اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد فعال و مقاوم با رویکرد تعاملی که از تمامی ظرفیت‌های محیطی جامعه برای استقرار آن استفاده می‌کند. که در این میان بانک اسلامی می‌تواند با ظرفیت بالقوه و بالفعل خود بستر ساز اقتصاد مقاومتی شود. فلذا چون تمامی مولفه‌های اقتصاد مقاومتی درمبانی بانکداری اسلامی وجود دارد و بانکداری اسلامی بستر بسیار مناسبی برای تحقق اقتصاد مقاومتی است به این نتیجه میرسیم که بانکداری بر مبنای اسلام رابطه مستقیم و معناداری با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی دارد. البته ذکر این نکته ضروری است که تفاوت‌های مربوط حسابداری اسلامی و حسابداری مرسوم به لحاظ هدف، ماهیت، تصمیم‌گیرندگان و استفاده‌کنندگان مؤید همین موضوع است.

مراجع

- ۱- اقتصاد مقاومتی؛ فرصت‌ها و تهدیدها؛ زهرا رضانژاد؛ ری؛ انتشارات «سمیع»، ۱۳۹۵
- ۲- روحانیت شیعه پیشگامان اقتصاد مقاومتی، خلیل آقایی و محمدعلی نجفی؛ قم، انتشارات میراث ماندگار، ۱۳۹۶
- ۳- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه دستورالعمل‌های اجرایی؛ تهران؛ انتشارات بانک مرکزی؛ ۱۳۷۴
- ۴- اقتصاد پول و بانکداری موسسه تحقیقات پولی و بانکی؛ توتونچیان ایرج، ۱۳۷۷
- ۵- پول و بانکداری اسلامی و مقایسه آن با نظام سرمایه داری؛ انتشارات توانگران، ۱۳۷۹
- ۶- پول ارز و بانکداری؛ محمد لشکری؛ انتشارات دانشگاه پیام نور؛ ۱۳۹۳
- ۷- اقتصاد کلان ۲؛ رحمانی تیمور؛ انتشارات دانشگاه پیام نور؛ ۱۳۸۶
- ۸- قانون عملیات بانکی بدون ربا؛ مصوب مجلس شورای اسلامی؛ انتشارات بانک صادرات؛ ۱۳۶۳
- ۹- جانشینی پول؛ محمد لشکری؛ انتشارات دانشگاه پیام نور؛ چاپ دوم؛ ۱۳۸۶
- ۱۰- اقتصاد کلان؛ دکتر محسن نظری؛ انتشارات نگاه دانش؛ چاپ سیزدهم؛ ۱۳۸۶
- ۱۱- مبانی علم اقتصاد؛ دکتر طهماسب مهنشم دولتشاهی؛ انتشارات خجسته؛ ۱۳۸۶
- ۱۲- اقتصاد خرد؛ تقوی مهدی؛ انتشارات پیشرو؛ ۱۳۶۸
- ۱۳- سالواتوره؛ تئوری و مسائل خرد؛ ترجمه سبحانی حسن، تهران نشر نی ۱۳۶۹
- ۱۴- اقتصاد بین الملل (تجارت بین الملل-مالیه بین الملل)؛ چاپ دوم انتشارات خجسته، تهران، انتشارات پشتون، ۱۳۸۱
- ۱۵- اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن؛ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران تاری، فتح ا.. و سیدشکری، خشایار و کاویانی، زهرا، ۱۳۹۱
- ۱۶- مکتب و نظام اقتصادی اسلام، مهدی هادوی تهرانی، مؤسسه فرهنگی خانه خرد
- ۱۷- اقتصاد در قرآن، محمد حسین ابراهیمی، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم چاپ سوم اول بهار ۷۵
- ۱۸- نظری به نظام اقتصادی اسلام، مطهری، انتشارات صدرا، چاپ هفتم، فرودین ۱۳۷۷
- ۱۹- آیات مناسب برای ایام مناسب، حسن دولتی، انتشارات احرار تبریز
- ۲۰- قانون مدنی ماده ۷۶۰- و امام خمینی (ره)، همان، کتاب الصلح، مسئله ۴
- ۲۱- فرانک فیوزی؛ فرانکو مود بلیانی و مایکل فری، مبانی بازارها و نهادهای مالی، ترجمه حسین عبده تبریزی (چاپ اول: نشر آگه، ۱۳۷۶)
- ۲۲- سیدحسین مهدوی، بانکداری اسلامی نمونه «، سلسله مقالاتی پیرامون بانکداری اسلامی
- ۲۳- مجموعه بیانات مقام معظم رهبری
- ۲۴- پول ارز بانکداری؛ پژوهان جمشید چاپ ششم انتشارات دانشگاه پیام نور ۱۳۸۸
- ۲۵- ارزیابی بانکداری بدون ربا؛ میرجلیلی حسین ۱۳۷۴

ب) انگلیسی

- ۲۷- Yermack, D., 1996, Higher market valuation of companies with a small board of directors, Journal of Financial Economics, Vol. 40
- 28- Stiglitz, J., 1985, Credit markets and the control of capital, Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 7, pp. 133-52.
- 29- Rosenstein, S. and Wyatt, J.G., 1990, Outside directors, board independence and shareholder wealth, Journal of Financial Economics, Vol. 26, pp. 175-91.
- 30- Khanchel, I., 2007, corporate governance: measurement and determinant analysis, Managerial Auditing Journal Vol. 22 No. 8,

ج) اینترنتی:

- 31- <https://www.civilica.com/papersearch.html>
- 32- <https://article.tebyan.net/295172/>
- 33- <http://www.isna.ir/news/96011202872/>